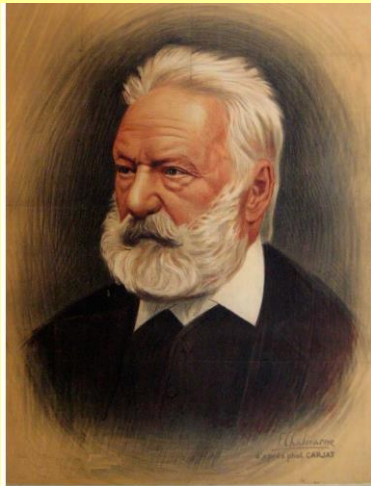

Victor Hugo en Swedenborg.

door
Alfred G. Regamey.

Soms rijst de vraag of Victor Hugo de geschriften van Swedenborg kende en of hij er door is beïnvloed in de samenstelling van zijn eigen werken.

In een klein boekje getiteld: *Testimony of Genius (Getuigenis van Genialiteit)* valt de naam Victor Hugo op onder die van andere beroemde mensen die ongetwijfeld beïnvloed waren door Swedenborg, maar er zijn geen teksten te vinden om dit in zijn geval te bewijzen.

Het lijkt alsof Nieuwe-Kerk-mensen de neiging hebben alle grote denkers en beroemde mannen van de negentiende en twintigste eeuw als aanhangers van zijn leer claimen, als ze een denkbeeld vinden, hoe vaag ook, dat vergelijkbaar is met een idee van Swedenborg.

Een onverwacht voorval heeft onlangs mijn [de schrijver van dit essay] belangstelling gewekt en leidde ertoe te onderzoeken of dit waar zou kunnen zijn in het geval van Victor Hugo; het resultaat van dat onderzoek volgt hier.

Het is voor ons niet nodig om in te gaan op de vele bijzonderheden in het leven van Victor Hugo, omdat we ervan uitgaan dat de meeste lezers de belangrijkste feiten van dat leven kennen, rijk aan gebeurtenissen, rusteloos en vol van voortdurende verandering.

De Franse dichter en romanschrijver Victor Hugo werd geboren in 1802 en kreeg een goede opleiding.

Omdat hij ruimdenkend was, was hij geïnteresseerd in allerlei nieuwe ideeën en bestudeerde hij vurig, de een na de andere, verschillende filosofieën.

Hij had een gulle natuur en steunde enthousiast elke sociale hervorming van zijn tijd; hij veroordeelde onrechtvaardigheid en nam stelling als een verdediger van rechten.

Als een geboren vechter verzette hij zich tegen bijgeloof, vooroordelen en valse leringen. Zijn gevoelige aard werd ontroerd door het lijden en de slechte sociale omstandigheden van de armen.

Hij besloot om zijn poëtische talenten aan te wenden om de machthebbers er aan te herinneren hun plichten waar te maken, door de verdediging van de zwakken, het opleiden van de mensen en het opheffen van de massa's naar een hoger spiritueel niveau, door de aspiraties die in

eenieder sluimeren te laten ontwaken. Kortom, hij geloofde in de maatschappelijke opdracht van de dichter.

Het is onmogelijk de werken van Victor Hugo te begrijpen zonder inzicht te hebben in de tijd waarin hij leefde, omdat al zijn geschriften enthousiast werden vermengd met de politieke gebeurtenissen van die tijd, waaraan hij zijn hele wezen wijdde en die worden belichaamd in zijn boeken. Hijzelf werd achtereenvolgens Bonapartist, dan anti-Bonapartist, vervolgens Royalist, en tenslotte Republikein.

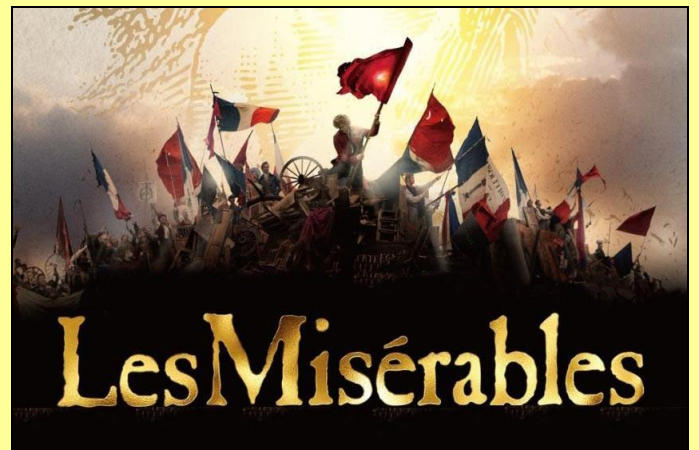
Na de omverwerping van de regering in 1851, werd hij verbannen en leefde als een outlaw gedurende zo'n twintig jaar. Eerst woonde hij in Brussel, daarna op de Kanaaleilanden Jersey en Guernsey.

Hij verklaarde dat alleen wanneer de vrijheid van denken en de vrijheid van meningsuiting zou zijn hersteld, hij zou terugkeren naar Frankrijk.

In het latere deel van zijn leven reisde hij veel.

In 1870, tijdens het beleg van Parijs, was hij in die stad, waar hij vijftien jaar later stierf in 1885. Hij kreeg een nationale begrafenis en zijn as rust in het Pantheon.

Net als andere dichters, beeldt Victor Hugo zichzelf vaak uit in zijn eigen werk. Hij spreekt daarin zijn emoties, zijn aspiraties en zijn wrok uit, zoals in *Les Chatiments [De Kastijdingen]*. Hij laat ons de toestand van zijn gevoelens delen, het ene moment ver boven de oproer en verstoring, zoals in *Les Voix Interieures [De Innerlijke Stemmen]* en *Les Contemplations [De Bepiegelingen]*. Op een ander moment neemt hij je mee in de hectiek van de strijd, zoals in *L'Annee Terrible [Het verschrikkelijke Jaar]*. Hij ontvouwt voor ons zijn filosofische en maatschappelijke opvattingen, zoals in *Les Misérables [De Ellendigen]*.

Toch was hij altijd een trouw lid van een partij, hij deelde in de glorie ervan wanneer ze de macht hadden, maar deelde ook in de val.

Vanuit dit gezichtspunt bereiken zijn werken nooit het niveau van universaliteit, zoals die van Honoré de Balzac, die menselijke karakters afschildert die net zo goed

van een ander willekeurig land hadden kunnen zijn, terwijl alles in het werk van Victor Hugo erg Frans is en wel Frans van de negentiende eeuw.

Om nu dichter bij onze eerste vraag te komen, namelijk over hoeveel Victor Hugo werd beïnvloed door Swedenborg, mogen we stellen dat dit niet onmogelijk was, want de eerste vertalingen van de werken van de Zweedse theoloog waren al gedrukt in het Frans aan het begin van de negentiende eeuw (*Editions Moët*), toen Victor Hugo nog een jong kind was.

Verder had hij een grondige kennis van het Latijn, dus kon hij ze best gelezen hebben in het origineel.

Hijzelf vertaalde pagina's van de klassieken, vooral fragmenten van Vergilius' *Aeneis* voor het Franse tijdschrift *Le Lycee Armoricain*.

In dezelfde editie stond ook een bijdrage van de charmante auteur en schrijver van Nantes, Edouard Richer, aan wie de Nieuwe Kerk in het Franstalige zoveel te danken heeft. Hij is de vertaler van *De La Nouvelle Jerusalem* (*Over het Nieuwe Jeruzalem*), dat in acht delen werd uitgegeven te Nantes tussen 1832-1835.

Sterker nog, geen enkele andere schrijver maakte zo veel propaganda voor de leringen van Swedenborg in Frankrijk dan Edouard Richer, tot aan *Le Boys des Guays* toe [een grote uitgeverij te Parijs].

Daarom is het gerechtvaardigd te veronderstellen dat Victor Hugo zeker wist wat zijn collega aan het schrijven was, en zo al niet uit de eerste hand, zal hij zeker via dat kanaal kennis moeten hebben gehad van Swedenborgs leerstukken.

Tot de persoonlijke vrienden van Victor Hugo mag ook de drie jaar oudere Honoré de Balzac gerekend worden. Hij is de auteur van *Seraphita* (1835), een roman vanuit Swedenborgiaanse inspiratie, die sterk doet denken aan het leven en aan de essentie van de leer van Swedenborg. Zelfs als deze roman van Balzac niet geheel onvervalst de leringen van Swedenborg weergeeft, vanwege het feit dat het uit andere theorieën put, kan niemand het lezen zonder enkele van de uitgedrukte gedachten daarin te behouden.

Welnu, het is dus erg waarschijnlijk dat Victor Hugo de werken van deze vriend van hem, voor wie hij later diens grafrede schreef, gelezen heeft.

Allen die nauwkeurig de mogelijke bronnen hebben bestudeerd waaruit Balzac zou hebben geput om zijn *Seraphita* schrijven, zijn tot de conclusie gekomen dat hij vooral de *Abrège des Doctrines d'Emmanuel Swedenborg* (Samenvatting van Emanuel Swedenborgs Leerstukken), door Aillant de la Touche (Treuttel, 1788), moet hebben gebruikt, en het zou niet verwonderlijk zijn als Victor Hugo ook dit werk had gelezen.

Bovendien kan de naam van Catulle Mendès worden genoemd, een veel jongere man (1841-1909), maar met wie Victor Hugo nauw contact had.

De geschiedenis vertelt ons dat Catulle Mendès een van de twaalf intieme vrienden van Victor Hugo was, die zijn lichaam bewaakte tijdens een hevige storm terwijl het opgebaard lag in Parijs onder de Arc de Triomphe.

Catulle Mendès schreef *Hespérus*, een gedicht dat hij publiceerde in 1872 met als subtitel: 'Een Swedenborgiaans Gedicht', en waaruit blijkt dat hij de leer van Swedenborg ernstig had bestudeerd.

Dit zijn een paar bekende namen uit Victor Hugo's naaste omgeving door wie hij van Swedenborg gehoord zou kunnen hebben. Daarnaast is er niet de minste twijfel dat de hele romantische school, dus ook Victor Hugo, tot op zekere hoogte onder de invloed van Swedenborg en andere mystici stond. Dit is precies wat M. Auguste Viatte aantoonde in zijn lijvige studie, *Les Sources occultes du Romantisme* (*Champion Editions* 1928, 2 delen), hoewel de auteur niet helemaal objectief was.

Maar dat is nog geen reden om aan te nemen dat alle romantische schrijvers discipelen van Swedenborg zijn.

Voor zover bekend is Balzac de enige die openlijk heeft verklaard: "Swedenborgianisme is mijn godsdienst", wat hij schreef in *Louis Lambert*.

Nergens doet Victor Hugo een soortgelijke verklaring. Zeker zijn een aantal ideeën van Swedenborg hier en daar terug te vinden in zijn boeken, maar zijn eigen opvatting van religie en filosofie zoals verwoord in zijn werk als geheel, laat zien dat hij nooit volledig zou kunnen worden beschouwd als een van zijn leerlingen.

Victor Hugo had, net als alle andere romantici, grote verwachtingen ten aanzien van de eeuw waarin hij werd geboren. Zijn beschrijvingen doen denken aan de Nieuwe Tijd na de Wederkomst, zoals die werd verkondigd door Swedenborg. Om dit te illustreren halen we drie verzen aan uit een van zijn gedichten in *Les Voix Intérieures* (*Innerlijke Stemmen*, 1837):

*Dit Tijdperk van ons is ruim, snel en sterk;
Een nobel instinct drijft het voort,
Verder met boodschappen voor iedere zijde.
Gewapende ideeën worden gezien en rijden;
De Stem van de Schepping wordt flauwer gehoord
Temidden van het geluid van menselijk werk en woord.*

*De oude steiger valt,
Het oude puin verdwijnt.
Tumult is verstild en betere dagen naderen.
Vulkanisch lava en haat van mensen,
Zoals eerst teisteren en dan renoveren.*

*Alle deuren van de waarheid vliegen open voor het licht,
Alle raadsels worden ontcijferd, nacht na nacht.
De Menselijke Geest leest in het boek van het denken,
Vindt in de schepping betekenissen
die nog ongezoekt waren.*

In een artikel in *New Church Magazine* (Oktober-December 1928), geschreven door Harry V. Noar, streeft de auteur ernaar om overeenkomstige ideeën tussen Victor Hugo en Swedenborg aan te tonen.

Onder andere wijst hij er op dat Victor Hugo geloofde in het bestaan van een andere wereld; en in de mogelijkheid er contact mee te kunnen krijgen en er mee te communiceren, hetzij volledig wakker, of in dromen tijdens de slaap; en dat hij de huidige wereld beschouwde als het voorportaal van de volgende.

Hij toonde ook aan dat Victor Hugo een zekere kennis had van correspondenties [overeenstemmingen], bijvoorbeeld toen hij schreef: 'Haten is lelijk zijn in een geestelijke zin'.

En verder, wat te denken bij de volgende woorden gezegd door Esmeralda in de roman *Notre Dame de Paris*:

*Liefde is twee zijn en toch maar één,
een man en een vrouw
die samensmelten tot één engel,
dat is de hemel.*

Lijkt dit niet erg op Swedenborg zelf?

Notre Dame te Parijs.

Sommige critici hebben de hypothese naar voren gebracht dat in de laatste roman, Victor Hugo's inspiratie voor het personage van Claude Frollo (de priester die hartstochtelijk was toegewijd aan occultisme) de Abt Oegger was, die de eerste predikant van de Notre Dame was geweest, en wiens bekering tot de Nieuwe Kerk in 1826 veel besproken was.

Maar dit is pure veronderstelling, want de werkelijkheid is dat Abt Oegger van een heel andere aard was, een

mens met een stabiel karakter, zelfs van een zacht en beminnelijk karakter, en het is intussen bewezen dat *Notre Dame de Paris* volledig ontleend wordt aan het werk van Sauval: *Les comptes de la Prevôte de Paris*.

Dit is wat Paulus Berret aantoonde in zijn biografie van Victor Hugo (Parijs, Garnier, 1927).

Er zijn ook anderen die geloven dat Victor Hugo's karakter Frollo afkomstig is van de beruchte priester Mingral, wiens handelingen de kolommen van kranten vulde en de rechtbanken enkele drukke jaren bezorgden, voordat *Notre Dame de Paris* werd gepubliceerd.

Inderdaad, voordat hij deze roman schreef bracht Victor Hugo talloze bezoeken aan de kathedraal om het steen voor steen te bestuderen, en om *Le Livre Moir* te lezen die de 'Charte du Cloître' bevatte op de muren en die niet weggenomen konden worden.

Zodoende is het waarschijnlijk dat hij Abt Oegger meer dan eens ontmoette, en zo kennis maakte met de leringen van Swedenborg, evenals met andere redenen ten aanzien van de bekering van de abt tot de Nieuwe Kerk.

In zijn roman valt op dat hij Frollo zaken over kathedraalen laat uitleggen door toepassing van een systeem van symboliek dat geprezen werd door Oegger en bijgevolg door Swedenborg.

Wat onbetwist het beste bewijs is dat Victor Hugo Swedenborg had gelezen, is het feit dat hij 38 regels in zijn postume werk, *Dieu et la Fin de Satan* (*God en het Einde van Satan*), aan hem wijdt. Dit gegeven werd pas recentelijk ontdekt en vormt de reden voor dit artikel.

De recente ontdekking komt door het feit dat de regels die gewijd zijn aan Swedenborg (evenals andere fragmenten van het werk) niet verschenen in de eerste versies van *Dieu et la Fin de Satan*. Ze zijn niet te vinden in de 'Ne Varietur' uitgave, noch in die van Hetzel, 1891.

Naar onze mening is de enige manier om deze eerdere weglating te verklaren, het feit dat deze verzen enkele jaren na zijn dood werden ontdekt tussen de diverse papieren van de auteur. Waarschijnlijk was hij er niet tevreden over, zodat hij ze aan de kant legde.

Het is waar dat deze verzen niet zijn beste zijn, maar ze laten wel zien dat Victor Hugo Swedenborg had gelezen en dat hij zijn aanspraak op communicatie over en weer met de andere wereld accepteerde.

Alvorens verder te gaan met die verloren tekst, dient vermeld te worden dat de belangrijkste ideeën in dit gedicht afkomstig zijn van wat soms genoemd wordt: 'De Metafysische Inzichten van Victor Hugo'.

Het werd geschreven in Guernsey op een moment dat de auteur veel betrokken was bij spiritistische praktijken en pogingen in de mysteries van het leven na de dood door te dringen.

Het thema als geheel is gevat in de vraag:

‘Is het mogelijk voor de mens om God te kennen?’

In diepe meditatie ondervraagt de dichter anderen die, net als hij hebben geprobeerd om het mysterie van God op te lossen. Achtereenvolgens geven 21 stemmen hem antwoorden, een van deze is die van Swedenborg, maar geen van hen geeft hem een bevredigend antwoord.

Vervolgens ondervraagt hij de verschillende filosofische en religieuze systemen, die zijn vertegenwoordigd door een aantal gevleugelde wezens, zoals de vleermuis voor atheïsme, de gier van het heidendom, de adelaar voor het jodendom, de griffioen voor het christendom en de engel voor het rationalisme.

Deze geven hem evenmin voldoening.
Ze roepen alleen maar meer vragen op.

Dan vraagt de begeleidende geest van de dichter of hij zelfs beter dan de profeten en zieners van alle tijden wil begrijpen? en ongeacht de prijs ervoor volledige verlichting wil ontvangen?

Met zijn instemming voelt het alsof hij wordt gehuld in een sluier en hij sterft, wat betekent dat aan allen, door het passeren van de poort van de dood, wordt toegestaan om het volle licht te ontvangen.

Hieronder volgen de 38 regels gewijd aan Swedenborg.

*Op een dag nam Swedenborg Plato's beker,
En begon aandachtig aan zijn zoektocht door de hemelse gewesten.
Hij ging door de verborgen poort van het onzichtbare
En terstond was hij uit het oog verloren
Waarheen ging hij? Wie zal het zeggen?
Misschien naar de heilige bossen,
Waar Socrates zat te mediteren in de schaduw ervan,
Denkend aan de heilige kennis van Homerus,
Daar ligt de bron van Chimeras waaruit de wijn van het ideaal ontspringt.
Misschien zwierf hij nog hoger op,
Naar de onbekende afgrond, naar de gouden Pleiaden,
Naar de eeuwige fonteinen van de dageraad,
Naar het rijk van de schaduw vanwaar het onuitsprekelijke losbarst.
Daar zijn de vaten van het leven: ze geven sap, geest, onmetelijkheid.
De wijnstok van verlichting groeit er welig;
Geen slapende ster is daar te zien,
De oogstmachines verzamelen een enorme wijnoogst,
Waar stromen ontspringen uit de druiven van het leven,
Met een grafsteen voor zijn pers vol ontzag;
Daar zijn de oneindigheden, de eerste oorzaak, het Begin,
Het einde dat zichzelf oplost in werelden, hemelse lichamen,
En uitlopend in een onbegrensd firmament.
Hij kwam terug versuft, onthutst en verbijsterd,
Neergebogen onder de felle schittering van de sterren;
En ziet de mens door dikke sluiers en golvende gordijnen van licht,
Omringd met zwevende engelen en serafijnen in eindeloze menigvuldigheid;
Zijn versuft brein droomde fantastische dromen,
Zijn vingers wijd uit elkaar wilden de snaren van de lier beroeren
Naakt, in haperende tonen lispelend bij de afgrond en God Zelf,
Bedwelmd door de vreemde extase van het blauwe firmament,
Die de wereld beangstigt en de zonen van Eva doet beven,
Door hen te laten zien als in een droom,
Door bleke schachten van licht afkomstig van niemand weet waarvandaan,
Een gruwelijk paradijs diep in zijn waanzinnige ogen.
Gezond verstand wachtte hem en riep: Dronkaard!
O geest, ploeg uw eigen voren, en gij mens, doe uw plicht.
Zoek niet verder. Zoek God.
Maar om Hem te vinden, blijft in de liefde en wees niet bang.*

Victor Hugo.

Hoewel deze verzen schitteren van kleur en wijsheid zijn zij niettemin enigszins dubbelzinnig en het is begrijpelijk dat dit gedicht onder de minst populaire van Victor Hugo valt. Verder bewijst de gehele tekst afdoende dat zelfs als Victor Hugo wist van Swedenborgs denkbeelden, hij niet sterk beïnvloed was door zijn leer.

Wat hem waarschijnlijk in Swedenborg aantrok, was de manier waarop de onzichtbare werd behandeld en al wat Swedenborg verder te zeggen heeft over het andere leven, in combinatie met zijn eigen interesse in paranormale verschijnselen

Want zonder twijfel geloofde Victor Hugo in het leven aan gene zijde en probeerde hij dat te begrijpen en voor zichzelf uit te leggen. Hij geloofde vast dat de doden voortdurend aanwezig zijn aan onze zijde.

Het is bekend dat Victor Hugo tijdens zijn verblijf in Guernsey spiritisme beoefende. In de hierboven geciteerde biografie vertelt Paul Barret ons dat de dichter in zijn woonhuis een zetel had die hij de 'Zetel der Voorouders' (*Sella Patrium Defunctorum*) noemde.

De zitting van de zetel werd versperd door een ijzeren ketting van armleuning tot armleuning, want niemand mocht die gebruiken. Op de achterkant van de stoel stond de inscriptie: 'Absentés Adsunt' (de afwezigen zijn aanwezig). Met betrekking tot zijn andere religieuze opvattingen geloofde Victor Hugo in een goede en rechtvaardige God, die te vinden is, niet door rede of angst, maar door liefde, want: 'Hij heeft maar één gezicht: 'Licht' en maar één naam: 'Liefde'.

Maar deze God ziet hij niet alleen als een persoonlijke entiteit buiten het heelal, maar hij ziet Hem in het geheel van de natuur die hij dus zo vergoddelijkt, zodat hij struikelt in pantheïsme, simonisme en vele andere soorten van 'ismes van die eeuw.

Volgens hem had alles een ziel, of het een steen was of de tak van een boom, of een pad en natuurlijk de mens. Hij geloofde in een geleidelijke evolutie, in de hemelvaart van alles, in verheffing door lijden, en in wetenschap en liefde.

Dit is wat hij noemde 'de ladder van graden'.

Men kan die ladder en wat Victor Hugo's filosofie is, goed beoordelen aan de hand van het volgende gedichtje, geschreven in zijn eigen handschrift op een kopie van Dante's 'Goddelijke Komedie'.

*Op een avond, langs de weg, zag ik een man gaan,
Hij droeg een lange toga zoals een Romeinse consul,
Die tegen de heldere hemel zwart leek voor mij.
Bij het passeren stopte hij,
Vestigde zijn heldere ogen op mij,
Zo intens diep waren ze, bijna woest,
En hij zei tot mij:
In de afgelopen eeuwen was ik eerst
Een hoge berg die de horizon verduistert;
Dan, hoewel nog steeds een blinde ziel,
Brak ik door mijn gevangenstralingen,
Ik steeg een stap op de ladder van het bestaan,
En ik was een eik, en ik had altaren en priesters,
En ik wierp vreemde geluiden de lucht in,
Toen was ik een leeuw dwalend in de wildernis,
Sprekend tot de donkere nacht met brullende stem;
Nu, ben ik een man, en word ik 'Dante' genoemd.*

De dood zelf is hier niets anders dan een opklimmen van de mens naar een hogere stap op deze ladder. Naarmate de dichter vorderde in leeftijd, ging hij zich vanwege sterfgevallen meer en meer bezig houden met gedachten over de raadsels van het volgende leven. Geconfronteerd met zijn eigen de dood blijft hij kalm en rustig, omdat hij verwacht dat hem een veel grotere reikwijdte zal worden gegeven voor al zijn aspiraties. Daarom eindigen we met enkele citaten die aan hem worden toegeschreven en die zijn spirituele testament zou kunnen worden genoemd:

'Ik voel mij in een toekomstig leven. Ik ben als een bos dat al meerdere malen is gekapt. De jonge scheuten komen telkens sterker en krachtiger weer terug. Ik weet dat ik opklim naar de hemel. De zon schijnt boven mijn hoofd. De aarde biedt me haar gezegende frisheid, maar het eeuwige leven strekt zich verder uit in onbekende werelden.'

'Gij zegt, dat de wereld niets anders dan het resultaat van de materiële krachten is. Hoe kan dan mijn ziel vol van leven zijn op het moment dat mijn materiële kracht begint te minderen? Winter is op mijn voorhoofd, maar in mijn hart is er eeuwige lente. Op mijn oude dag hou ik er van de geur van lelies, viooltjes en rozen te inhaleren, net zoals ik deed op twintigjarige leeftijd. Hoe dichter ik mijn einde nader, des te duidelijker hoor ik overal om me heen de symfonie van het ongeziene, die me roept. Het is vol ontzag, het is prachtig, maar zo is het.'

Je zou het een verhaal kunnen noemen, maar het is wel een echt en waarheidsgetrouw verhaal.'

'Meer dan een halve eeuw heb ik geprobeerd mijn gedachten om te zetten in proza en in verzen.

Ik heb geschreven over geschiedenis, over filosofie, drama, romans, verhalen, satires, odes, liedjes, ik heb alle bekende paden geprobeerd.

Maar ik voel dat ik nog geen duizendste deel van wat in mij is heb kunnen uitdrukken.'

'Op weg naar het graf kan ik zeggen, zoals vele anderen: 'Mijn aardse taak is voltooid', maar ik kan niet zeggen: 'Mijn leven is beëindigd.'

Nieuwe taken wachten op mij. Het graf is geen einde, een ingang in het niets, want het is een overgang. Het is gehuld in diepe duisternis, net als de nacht die leidt naar de dageraad. Ik voel me verfrist elke dag, want ik hou van die andere wereld als van mijn vaderland. Mijn werk is pas ~~net~~ begonnen, de fundamenten zijn gelegd. Ik zal blij zijn het omhoog te zien stijgen tot in de eeuwigheid.'

Concluderend kunnen we zeggen dat wat Victor Hugo direct of indirect wist van Swedenborg, vooral datgene betref wat Swedenborg heeft geschreven over het leven na de dood. Maar het zou verkeerd zijn om hem te beschouwen als een van zijn volgelingen.

Notities van de redactie:

Victor Hugo (1802-1885) was een Frans schrijver, dichter, essayist en staatsman.

Hij wordt beschouwd als een van de belangrijkste en invloedrijkste Franse romantische auteurs van de 19e eeuw.

Hij schreef romans, gedichten, toneelstukken, essays en politieke toespraken en liet ook een uitgebreide briefwisseling na.

De auteur Alfred Regamey (1902-1975) was een predikant van de Nieuwe Kerk in Zwitserland en goed bekend met de Franse literatuur.

Dit artikel schreef hij in de eerste helft van de vorige eeuw.

Op dat moment was de scheidslijn tussen 'leden van de Nieuwe Kerk' en 'lezers van Swedenborg' veel strikter dan tegenwoordig.

Voorgaand artikel van Alfred Regamey, over *Victor Hugo en Swedenborg*, werd in 2003 gepubliceerd in het Engels in tijdschrift:

Things heard and seen

Newsletter of the Swedenborg Society.

The Swedenborg Society is de grootste en oudste vereniging die de vertaling, druk en verspreiding van Swedenborgs werken wereldwijd bevordert. Het lidmaatschap staat open voor iedereen die deze doelstellingen wil steunen.

Everybody is welcome to apply for

MEMBERSHIP

of the Swedenborg Society

Members receive this Newsletter, notices of meetings and Annual Reports etc. free.

Annual Membership £20

65s and over £15

Life Membership £200

65s and over £150

Tick appropriate box

and send cheque made out to Swedenborg

Society with your name

and address

to The Secretary

Swedenborg Society

20/21 Bloomsbury Way

LONDON WC1A 2TH

*De liefde
wil beminnen
en bemind worden.*

WCR 99